

**PRACTICA SCRISULUI ÎN MEDIUL FAMILIILOR NOBILIARE.
REGISTRUL DE SOCOTELI AL MAGISTRULUI NICOLAE
(MAI-IUNIE 1372)**

Răspândirea științei de carte în cursul secolelor XIII-XIV a reprezentat un proces cultural de o importanță covârșitoare în schimbarea civilizației medievale, mai puțin zgomotos și tocmai de aceea mai greu de detectat. Principalul motor al sporirii numărului de cunoscători ai scrisului și cititului a fost activitatea birocrațiilor monarhice, care treptat au reușit să înlocuiască memoria orală din practicile juridice, impunând actul scris ca principală formă de păstrare a memoriei. Succesul tiparului cu litere mobile în cursul secolului al XV-lea s-a datorat evoluțiilor culturale din secolele precedente, ce au creat un număr sporit de știutori de carte, capabili să asigure o cerere suficient de ridicată pentru a permite înflorirea activității tipografice¹. Procesul descris de Michael T. Clanchy pentru Anglia s-a desfășurat cu diferențe specifice pe teritoriul Europei, inclusiv pe cel al regatului Ungariei medievale².

Problema care ne preocupă în acest studiu este gradul de cunoaștere a scrierii și citirii de către nobili. Potrivit afirmațiilor mai vechi din cadrul istoriografiei, numai începând cu mijlocul secolului al XVI-lea se produce generalizarea folosirii scrierii de către nobilimea din părțile noastre³. Contactul nobilimii cu scrierea s-a petrecut la un moment mult anterior acestei coteștiri. Arhivele nobiliare păstrate demonstrează grija deosebită acordată acestor acte. Principala problemă care se pune este în ce măsură posesorii laici ai actelor puteau să citească și să scrie în limba latină. Într-un scurt studiu anterior am abordat chestiunea prezenței scrisorilor private ca mijloc de comunicare relativ obișnuit în interiorul categoriei nobiliare în a doua jumătate a secolului al XIV-lea⁴. Ocupându-ne de evoluția familiei Himfi între secolele XIII-XV, am constatat că această familie de nobili de rang relativ modest a păstrat o arhivă consistentă în care au supraviețuit și acte ce nu aveau un rost juridic, cum ar fi scrisorile private și notele proprii, precum și un registru de socoteli. Familia Himfi a cunoscut în prima jumătate a secolului al XIV-lea un curs ascendent pe scara socială, reușind treptat să pătrundă în rândul cavalerilor regali. În timpul domniei regelui Ludovic cel Mare (1342-1382) are loc afirmarea pe scena politică a regatului a celui mai proeminent membru al acestei familii, Benedict Himfi, care,

¹ Clanchy 1993, p. 1.

² Jakó și Manolescu 1971, p. 69-78; Rady 2000, p. 62-79; Vekov 2003, p. 41-61.

³ Jakó și Manolescu 1971, p. 76-77.

⁴ Popa-Gorjanu 2004, p. 19-23.

între 1363 și 1375, a deținut rând pe rând funcțiile de comite de Pozsony (Bratislava), Maramureș, Sătmar, Timiș și Caraș, ban al Bulgariei și comite de Timiș.

Din perioada deținerii comitatului Timiș datează registrul de socoteli păstrat astăzi de Arhiva Națională Maghiară sub cota Dl. 37186, care reprezintă o sursă istorică unică pentru aspectele financiare ale curții comitale din Timișoara a lui Benedict Himfi, ca și pentru abordarea chestiunii științei de carte a nobililor. Textul a fost publicat în trei rânduri. Ioan Dani și Costin Feneșan au sesizat importanța documentului pentru informațiile de natură economică pe care le furnizează, restituindu-l prin publicare în anul 1975⁵. Într-un studiu remarcabil din anul 1982, textul documentului, republicat, era una din principalele surse pe baza cărora Pál Engel a examinat relațiile dintre Benedict Himfi și familiarii săi, ca exemplu de structurare a guvernării angevine, fiind descris totodată și conținutul unui *honor*⁶. Documentul a fost publicat cel mai recent în cadrul ultimului volum din colecția *Documenta Romaniae Historica*⁷.

Acest registru reprezintă cel mai timpuriu exemplu de socoteli administrative comitale care ni s-a păstrat și merită să fie examinat din mai multe perspective. Pe de-o parte este latura economică, care este una esențială și pe care o vom detalia în altă parte. Cealaltă este cea care privește contextul creării acestui registru, al personajelor care au contribuit la elaborarea lui și la rostul acestui document. Așadar, cine a fost autorul registrului? Ce rang avea? Cine trebuia să îl folosească și în ce scop? Cum a fost compus? Era destinat examinării de către titularul *honor*-ului respectiv? Cu alte cuvinte, putea Benedict Himfi să-l examineze? Ori avea un personaj specializat în slujba sa, capabil de o asemenea întreprindere?

Cine a fost autorul? Cine erau cititorii?

Pe prima pagină a caietului se află o scurtă introducere a autorului său, care s-a semnat *magister Nicolaus Pauli* (pare a fi identificarea tipică, Nicolae fiul lui Paul, cu *filius omis*). De aceea îl numim magistrul Nicolae⁸. Tot pe aceeași pagină a fost menționat numele stăpânului său, Benedict fostul ban (*Benedictum condam banum*). Însăși formularea de pe prima pagină cu identificarea autorului (“Luați seama că eu Nicolae al lui Paul ...”), precum și identificarea stăpânului ca fost ban indică suficient de precis că avem de-a face cu un document întreg, un caiet destinat pentru înregistrarea veniturilor și cheltuielilor pentru o perioadă limitată de timp.

⁵ Dani și Feneșan 1975, p. 145-152.

⁶ Engel 1982, p. 917-920.

⁷ DRH, C, XIV, p. 101-108. Există diferențe de transliterare între aceste ediții. Semnul “**¶**” a fost citit ca reprezentând X florini (DRH, C, XIV). Dani și Feneșan l-au reprodus ca “+”, în timp ce în ediția a doua a studiului lui Engel apare un “P”. Îl interpretăm ca reprezentând 1 florin.

⁸ Dani și Feneșan 1975, p. 147, au dedus, din versiunile italienești ale unor cuvinte ca “michi”, “quocius”, “Bochemicali”, că autorul ar fi fost un italian recrutat de Benedict Himfi în timpul activităților sale din Italia.

Formularea de pe prima pagină: “*ex mandato domini nostri videlicet Benedicto condam Bano*”, sugerează că acest caiet nu era destinat examinării de către banul însuși, ci unui slujitor din suita lui. Cine era acest personaj și care era rostul său ? Importanța întocmirii unei dări de seamă ar putea fi controlarea corectitudinii slujitorului în vederea evitării fraudelor. Este posibil oare ca o estimare a veniturilor unui *honor* să fi fost cerută chiar de autoritățile regale, în forma unor evidențe scrise ale veniturilor și cheltuielilor ? Nu avem date suplimentare, însă o asemenea practică nu poate fi exclusă. Titularul unui *honor* percepea veniturile atașate acestuia, dar probabil că nu în totalitate, o parte a lor rămânea curții regale. Mai probabil este că în slujba lui Benedict Himfi se afla un știutor de carte care verifica socotelile magistrului Nicolae.

În cadrul documentului sunt indicați nu mai puțin de trei stăpâni: există *dominus meus*, *dominus noster* și *domina mea*. Benedict a fost numit *dominus noster banus*, care prin pronumele posesiv îl implică și pe un alt subordonat al lui Benedict, căruia i se adresează de obicei cu *dominus meus*. În ce-l privește pe *dominus meus*, acesta a fost identificat pe pagina a 11-a cu numele de Nicolae. *Domina mea* nu a primit și un nume, așa că putem deduce fie că era vorba de Doroteea de Essegvár, soția lui Benedict Himfi, sau poate chiar soția acestui Nicolae.

După pomenirea unei sume de bani cheltuite la porunca fostului ban, magistrul Nicolae a menționat: “*aucepi ex vestro mandato dedi CXXII denarios*” (am dat păsărarului 122 de dinari la porunca voastră), ceea ce demonstrează că încă o persoană în afară de comite și de soția sa avea autorizația de a porunci cheltuieli. Această persoană, căruia magistrul Nicolae i se adresează la persoana a II-a plural, era cel care trebuia să citească socotelile. Așadar, putem încheia această scurtă analiză cu următoarele observații. Magistrul Nicolae este un posesor al unor cunoștințe specializate de scriere și ținere a socotelilor. El avea un rol subordonat, fiind numai un lucrător specializat în slujba unui controlor financiar sau administrator, sigur știutor de carte, care îl servea pe Benedict Himfi. Identitatea acestui administrator a fost indicată numai o dată, cu numele de Nicolae.

Cum a fost compus registrul ?

Registrul este alcătuit din trei coli de hârtie, care au fost îndoite pe lungime și cusute astfel încât au rezultat 12 file dreptunghiulare. Nu s-a scris pe toate. Așa cum am arătat mai sus, registrul a fost conceput ca piesă individuală. Există o anumită organizare în interiorul documentului, care indică faptul că a fost scris în timp, adică însemnările au fost adăugate din când în când, probabil în funcție de încasări și de cheltuieli. Nu este deci vorba despre o dare de seamă întocmită pe baza altor însemnări (cu excepția unui articol de pe pagina a doua care însumează cheltuielile curții în 28 aprilie-28 mai) și nici nu pare că pe baza acestui registru magistrul Nicolae ar întocmi o dare de seamă, ci este documentul care pare că va fi fost pregătit pentru a fi dat spre examinare administratorului.

Mai mult, distribuirea informației demonstrează că paginile erau destinate câte unui tip de înregistrare, fie cheltuieli, fie venituri (pagina 4). Cheltuielile au fost grupate fie în funcție de sursa din care s-au făcut (paginile 2, 3) fie de sectorul curții pentru care s-au cheltuit. Perioada cronologică a înregistrării socotelilor, menționată în document, a fost între 28 aprilie și 20 iunie. Anul nu a fost indicat, însă el a fost stabilit cu precizie ca fiind 1372⁹. În cele ce urmează voi face o scurtă descriere a conținutului fiecărei pagini, numărându-le de la prima până la ultima.

Pagina 1. Pe prima pagină se află patru articole, în care este identificat diacul, Benedict fostul ban și sumele de bani date unor persoane. Sursele din care s-au făcut plățile au fost indicate ca fiind o sumă plătită de Benedict *dictus Sclavus* și din vama Timișului. Articolul de pe urmă, referitor la vama Timișului, pare a fi fost adăugat mai târziu (scrisul este al aceleiași mâini, dar vârful penei a fost mai subțire, sau poate a scris tot atunci dar cu altă pană!). Pagina următoare conține articole referitoare la cheltuielile făcute din sumele încasate la vama Timișului. Pe pagina a 11-a se detaliază alte cheltuieli, făcute din suma plătită de Benedict *Sclavus*, ceea ce sugerează ideea că notarea cheltuielilor făcute din această sursă s-a făcut la începutul și la sfârșitul perioadei de ținere a socotelilor.

Pagina 2. Primul articol din capătul de sus al paginii conține precizarea sumelor totale cheltuite între 28 aprilie – 28 mai la bucătărie, pentru nutreț, încălțăminte și pentru pescari, care au fost de 62 de florini. Un rând a fost intercalat după scrierea articolului și anume: “*quantas domine dedi*”. Formularea acestui articol sugerează că magistrul Nicolae dorea la început să indice numai bucătăria, după care a rezumat cu “*ad alia queuis neccessaria*”, însă s-a răzgândit și a detaliat necesitățile. În sfârșit, după ce a terminat articolul, a realizat că a omis cheltuielile stăpânei, așa că a inserat rândul de deasupra. Se poate deduce că, la momentul redactării acestui articol, avea în față alte înscrisuri pe care le-a însumat.

Apoi a detaliat într-o altă secțiune cheltuielile și veniturile începând din 29 mai. Din cele 14 articole referitoare la sume cheltuite, șase apar ca având ca sursă vama Timișului. Pentru restul nu a fost indicată nici o sursă, dar logic ar fi ca ele să aibe aceeași sursă. Un articol se referă la cantitatea de cereale măcinată în mori. Cuvântul “*tres*” indicând numărul de câble de cereale a fost tăiat, iar deasupra lui apare un “*VIII*”. Corectarea ar fi putut aparține magistrului Nicolae însuși, care și-a îndreptat o greșală, sau poate fi o intervenție ulterioară a administratorului. Oricum, este greu de stabilit cu precizie cine a intervenit aici.

Pagina 3. Pe aceasta se detaliază cheltuieli făcute după plecarea administratorului (căruia i se adresează cu *vestra dominatio*). Sursa cheltuielilor înregistrate pe paginile 2 și 3 a fost vama Timișului. În partea de jos a paginii 3 este notată suma de 6½ florini, care a fost cheltuită după ce stăpâna a mers la nuntă (“*ad*

⁹ DRH, C, XIV, p. 101.

nupties”). Totalul cheltuielilor din lista de deasupra acestei precizări este de 3 florini și 425 de denari.

Pagina 4. Pe această pagină au fost detaliate veniturile de la sosirea administratorului până la sărbătoarea *Elevatio Ladislai regis*, pe 27 iunie. Totalul sumei era de 58 de florini, 40 dintre ei venind la sărbătoarea pomenită. Această pagină a fost rezervată exclusiv pentru notarea veniturilor. Din cele 12 articole referitoare la câștigurile de la vamă și de la mori, unul se referă la suma de 1½ florini provenită de la morile din Remete. Ultimul articol de pe această pagină, cel referitor la suma intrată la sărbătoarea Sf. Ladislau, pare a fi adăugat mai târziu. Acesta are aceeași formă cu ultimul articol de pe ultima pagină. Ceea ce sugerează că documentul a fost elaborat la momente diferite în timp.

Pagina 5. Pe această pagină au fost notate cheltuielile făcute la bucătărie după călătoria stăpânei (*domina mea*). Această pagină conține deci informații referitoare la cheltuieli dintr-un sector al curții comitale.

Pagina 6. Nescrisă.

Pagina 7. Această pagină a fost destinată notării veniturilor provenite din dările (*collectae*) din Timișoara și Șemlac și modul în care au fost cheltuite sumele. Totalul datorat de cele două orașe a fost de 400 de florini, din care au rămas de plată 86. El pomenește apoi că “*vestra dominatio*” a dat 25 de florini clienților săi atunci când au mers la rege (“*vos eosdem denarios fecistis dividere clientibus vestris quando ad regem transivistis*”).

Pagina 8. Nescrisă.

Pagina 9. Aceasta conține articole referitoare la numărul de boi primiți de la Peryemus, Kenez, Hodoș și Sculia (Ezkalla), iar în partea de jos a paginii sumele primite de la Hodoș și Sculia.

Pagina 10. Detaliază cheltuielile făcute la sărbătoarea Sf. Vitus, adică pe 15 iunie, din taxele strânse de la *Moxond*. Aici adunarea sumelor este corectă. Suma totală plătită unor dulgheri a fost de 28½ florini (7 dulgheri au primit câte 3½ florini fiecare, iar meșterul lor a primit 4).

Pagina 11. Detaliază cheltuielile făcute din diverse surse, din suma dată de Benedict *Sclavus* și din *collectis* de *Maxond*.

Pagina 12. Nescrisă.

Din cele 12 pagini, trei au rămas nescrise. Din restul de nouă pagini, trei au fost destinate în mod aproape exclusiv notării veniturilor (paginile 4, 7, 9). Pe restul de șase pagini se află articole referitoare la diverse cheltuieli, care au fost grupate după sursa de venit din care s-au făcut cheltuielile. Această observație susține ideea că autorul registrului a fost mai atent la notarea cheltuielilor. De exemplu, cele mai multe sume înregistrate pe paginile 2 și 3 au fost arătate ca provenind din vama Timișului. Totalul acestor cheltuieli ar fi de 19,01 florini sau 18,03, dacă socotim numai articolele arătate în mod clar ca fiind făcute din venitul vămii. Veniturile vămii, indicate pe pagina 4 (“*omnia ista venerunt*”),

însurate dau numai 11½ florini. Astfel, este evident că Magistrul Nicolae nu a notat toate sumele primite de curtea lui Benedict Himfi. Un alt caz care susține această concluzie este cel al “*collectis de Moxond*”, care au fost înregistrate numai după modul de cheltuire, fără să fie indicat totalul sumei primite.

O concluzie ar fi că magistrul Nicolae a primit numai ocazional veniturile mai mari ale *honor*-ului lui Benedict I Himfi. Probabil că sumele cele mai importante erau plătite direct comitelui sau administratorului acestuia, care distribuia sume mai mici pentru cheltuielile cotidiene ale curții de care se ocupa magistrul Nicolae. Astfel, acesta a notat cu atenție micile sume care i-au fost puse la dispoziție. Ceea ce a înregistrat el au fost sume care vin constant, dar sunt mărunte, ca de exemplu cele ale vâmiei Timișului sau ale morilor din Timiș și din Remete. Cheltuielile din aceste sume erau la rândul lor mărunte, fiind destinate necesităților vieții de zi cu zi ale curții, ca alimente, îmbrăcăminte, ustensile de bucătărie, nutreț pentru cai, piese de harnașament sau salariul pescarilor (sau împletitori de lese, cum optează editorii *DRH, laboratores sagene seu rechee*, plătiți foarte slab în comparație cu dulgherii). Astfel, magistrul Nicolae și-a notat numai sumele pe care le-a primit personal și care erau în responsabilitatea sa, pe altele le-a primit în absența administratorului sau atunci când a fost însărcinat cu plata unor operații de construcție.

Nu există urme de intervenții ulterioare sau de audit, cu excepția adăugirilor făcute pe paginile 1 și 4 și corecția de pe pagina 3. Nu există nici o dovadă că Benedict Himfi ori soția lui au inspectat aceste socoteli. Modul în care Magistrul Nicolae se adresează șefului său (*vestri dominationi dedi* – am dat domniei voastre) sugerează dialogul, așadar acest administrator era cel care îi verifica activitatea și socotelile. Pentru o evaluare a veniturilor generale ale comitelui am avea nevoie de evidențele acestui administrator, care probabil că ținea propriile sale socoteli. Această observație este necesară dacă vom dori să estimăm veniturile *honor*-ului deținut de Benedict Himfi prin prisma înregistrărilor făcute de magistrul Nicolae.

Concluzii

Poziția lui Benedict I Himfi ca fost ban și comite al mai multor comitate solicita prezența unui slujbaş specializat care să supravegheze administrarea treburilor financiare. Ca demnitar implicat adesea în activități diplomatice sau militare, era imposibil ca Benedict să vadă personal de treburile administrative. La nivelul politic al activității sale, este greu să ne imaginăm desfășurarea funcționării cotidiene a curții comitale în absența abilităților unui știutor de carte. Din nefericire, tipul acesta de documente este foarte rar pentru perioada în discuție (pentru secolul XIV acesta este unic), însă acesta nu este un motiv să presupunem că erau neobișnuite. Un registru al lucrătorilor trimiși de stăpânii de pământ din Timiș și Caraș la construirea noii cetăți de la Orșova în 1370-71 a

fost redactat tot în timpul deținerii funcției de comite de Benedict Himfi, de către unul dintre diecii săi¹⁰. Care era utilitatea unei astfel de liste ? Probabil avea rostul de a ține evidența modului în care nobilii și cnezii locali își îndeplineau obligațiile, de a vedea cine și-a îndeplinit obligațiile și cine avea încă datorii. Pentru secolul al XIV-lea acest tip de evidențe administrative la nivelul comitatului trebuie să fi fost răspândite.

În ce măsură practica ținării unor evidențe scrise a achitării unor obligații, a veniturilor și cheltuielilor a fost adoptată de nobilime ? În cazul discutat mai sus, al lui Benedict Himfi, avem un exemplu clar de ținere a acestor evidențe la nivelul curții comitale. Cea mai mare parte a informațiilor discutate se referă la veniturile atașate funcției. Este o singură notație referitoare la venitul morilor din Remete, care aparțineau familiei Himfi. Însă știm că averea familiei atingea apogeul în aceeași perioadă. Domeniile lui Benedict Himfi se aflau în câteva comitate, în Timiș, Caraș, Veszprém, Fehér și în Vas. Este greu de imaginat că avea timp să se ocupe personal de toate moșiile pe care le deținea în proprietate sau le închiriasse, întrucât acestea se aflau la distanțe geografice apreciabile. În această situație numai cu ajutorul unor administratori știutori de carte putea să le țină sub observație. Un astfel de administrator era stăpânul magistrului Nicolae, având rolul de supraveghetor financiar al afacerilor curții din Timișoara. Probabil că un diac cu deprinderile magistrului Nicolae funcționa în fiecare dintre posesiunile importante ale lui Benedict Himfi, cel puțin la Remete în Banat și la Debrente în comitatul Veszprém, locurile unde acesta deținea domenii compacte.

Discutarea activității și rolului magistrului Nicolae la curtea comitală din Timișoara și rolul de supraveghetor financiar al șefului său direct, un fel de administrator, atrag atenția asupra necesității științei de carte din motive practice. Alte exemple din activitatea nobilimii sugerează pentru secolul XIV existența utilizării scrisului în scopul comunicării. Aceste necesități, ținerea evidențelor, comunicarea prin scris, par a fi fost unii dintre factorii care au contribuit la răspândirea științei de carte în rândul nobilimii, pe lângă familiarizarea cu procedurile juridice și cu instrumentele scrise implicate în procese care data din cursul secolului al XIII-lea. În secolul XIV apar acei *literati* laici care trăiesc din veniturile oferite de practicarea meseriei lor¹¹. Nobilimea mică era probabil prea săracă pentru a-și permite angajarea unor astfel de dieci, însă în cadrul familiilor nobiliare întâlnim adesea câte un *literatus*, un membru care a optat pentru o asemenea calificare. Procesul de răspândire a științei de carte în rândul nobilimii pare a fi fost unul lent. Abia în secolul al XVI-lea pentru nobili devine o condiție știința de carte. Ceea ce se întâmplă în secolul al XIV-lea reprezintă numai o etapă a acestei dezvoltări.

COSMIN POPA-GORJANU

¹⁰ DI. 48024. Tallóczy 1900, p. 610-612; DRH, C, XIV, p. 237-240.

¹¹ Jakó și Manolescu 1971, p. 73.

**WRITING IN NOBLE FAMILIES. MASTER NICOLAE'S ACCOUNT BOOK
(MAY-JUNE 1372)**

ABSTRACT

This study explores the issue of literacy in Medieval Hungary on the basis of one document alone – Master Nicolae's account book kept between April 28 and June 20, 1372. Master Nicolae worked under the administrator (possibly the Vice Governor) of the Timiș County – the former Lord of Bulgaria, Benedict Himfi.

This study analyzes how the account book was written, how information was organized and for whom the book had been created. A key question that arises regards the moment when nobles became literate. The mid 16th century had previously been regarded as the time when nobles were generally required to read and write. Recent discoveries have shown that nobles gradually became accustomed to using juristic acts and to exchanging private letters in the 14th century already. Master Nicolae's document proves the necessity of bookkeeping at the Timiș County Court. It also implies that bookkeeping must have been of key importance for nobles with vast domains.

Master Nicolae's account book is unique and was created on the occasion of a feast given in the king's honor. After having examined how the book was organized and what entries it contained, it became clear that Master Nicolae entered only part of the income and expenses of the Timiș County Court. The payments made while Master Nicolae was away were also partially entered. That is why the account book does not allow a precise evaluation of Benedict Himfi's incomes.

Abrevieri bibliografice

- Clanchy 1993 - Michael T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066-1307*, Oxford 1993.
- Dani și Feneșan 1975 - Ioan Dani, Costin Feneșan, "O listă de socoteli din Banatul secolului al XIV-lea", în *Banatica*, III, 1975.
- Dl. - *Diplomátikai Levéltár*, Arhiva Națională Maghiară, Budapest.
- DRH, C, XIV - *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania*, vol. XIV (1371-1372), București, 2002.
- Engel 1982 - Pál Engel, "Honor, vár, ispánság (Honor, cetate, comitat)", în *Századok*, 5, 1982.
- Jakó și Manolescu 1971 - Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, București 1971.
- Popa-Gorjanu 2004 - Cosmin Popa-Gorjanu, "Scrisorile private și răspândirea științei de carte în mediul nobilimii din Ungaria (secolele XIV-XV)", în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 8, 2004.
- Rady 2000 - Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, London 2000.
- Tallóczy 1900 - Lajos Tallóczy, "Nagy Lajos és a bulgár bánság", în *Századok*, 1900.
- Vekov 2003 - Károly Vekov, *Locul de adevărire din Alba-Iulia (secolele XIII-XIV)*, Cluj-Napoca 2003.